

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդական համալսարանը Թիֆլիսում.—Հայոց Թատրոնի
յիսնամեակի հանդէսը.—Արփիարեան Արփիար.—

Մեծ է ժողովրդական համալսարանի նշանակութիւնը ազգերի կրթութեան գործում. նա մտքի մշակման այն գործօնն է, որի շուրջը համալսմբում են երբեմն ուղղութեամբ տարբեր խաւերի գործիչներ, միեւնոյն ժամանակ նա ներկայանում է մի միջավայր, ուր ժողովուրդը մօտիկից կարողանում է ճանաչել իւր գործիչներին, իւր ցաւերի համար խօսողներին:

Քոստեղորդ դարը իւր գաղափարներով ցնցեց նաև հասարակ ժողովուրդը, որ սկսեց ձգտել դարդացման, դիտութեան լոյսին, որի ծարաւը դառաւ համատարած. յազուրդ տալ այս աղաղակող պահանջին—այս է ժողովրդական համալսարանի իսկական կոչումը. և պէտք է ասել՝ ժողովուրդը ամեն տեղ շատ սիրով յաճախել է և յաճախում է այդ համալսարանները, սկսած պատանուց մինչև ակեղարդ ծերունին, օրերդից մինչև պառաւ տատիկը, առանց դիրքի ու կոչման խտրութեան, քովէ քով նստած, լարուած ուշադրութեամբ հետեւելով դասախօսի ամեն մի խօսքին, ինչպէս երբեմն հաւատացեալ քրիստոնեաները եկեղեցու բեմից ճառող քարոզչին:

Ժողովրդական համալսարանը ունի և բաղմակողմանի ծրագիր, նա ընդգրկում է համարեա դիտութեան բոլոր ճիւղերը, բոլոր առարկաները. նա դարձնում է գիտութիւնը հանրական, տալով դիւրութիւն ամենքին օգտուելու գիտութեան փրկարար լոյսից. և որ գլխաւորն է՝ ինչ առարկայ, ինչ նիւթ հարցասիրութիւն է դարթեցնում ժողովրդի մէջ, նա կարող է դիմել համալսարան և այդտեղ մատչելի գնով, շատ անգամ ձրի ու իրեն հասկանալի անպաճոյճ լեզուով ստանալ իւր մտաւոր անունը: Ո՛չ մի կրթական հաստատութիւն այնչափ հեշտութեամբ չի բանում իւր դռները ժողովրդի առաջ, որչափ ժողովրդական համալսարանը:

Նկատուած է, որ ամեն երկրում ժողովուրդը դիմում է համալսարան լսելու առաւել իրեն հետաքրքրող առարկան. օր. Խալիլայում ամենից շատ նա լսում է երկրագործական դասախօսութիւնները. Բրիւսսէլում — սոցիալական խնդիրները շուրջը. Փարիզում—ընթացիկ հրատապ հարցերի մասին և չնայ:

Մեծ յաջողութիւն ունին ժողովրդական համալսարանները այժմ Ռուսաստանում և ռուս հասարակութեան բանիմաց մասը լուրջ ու անխնայ ջանքեր է դրած զննում դոցա բարգաւաճման համար: Տարեոյս սկզբներին Պետերբուրգում տեղի ունեցաւ ժողովրդ. համալսարանների ղեկավար գործիչների համագործով, ուր արծարծուեցին այդ հաստատութիւնները ամուր հիմքերի վրայ դնելու ու ծաղկեցնելու անթիւ շատ հարցեր, ծրագրեր ու խնդիրներ:

Ռուս ինտէլիգէնտ հասարակութեան ջերմ վերաբերմունքը գործին մեծ դրաւական է յաջողութեան:

Ինչպէս ամեն մի նոր գաղափար, նոյնպէս և ժողովրդական համալսարանի գաղափարը մեզ անցաւ Եւրոպայից Ռուսաստանի վրայով և անցաւ այն ժամանակ, երբ նորա կարեւր իւր սրութեամբ գազաթնակէտին էր հասել: Ահա շուտով կըրանայ մի տարի, որ ժողովրդական այս կենսական հաստատութիւնը բացուած է Թիֆլիսում և ունի բաւականին յաջողութիւն ու համակրութիւն ժողովրդի մէջ: Նա այժմ արդէն իւր սեկիւններն ունի, ի թիւս որոց և հայկական սեկցիան, ինչպէս նաև 6 դրագիտական-տարրական դպրոցներ, մօտ 500 աշակերտներով (15-ից մինչև 40 տարեկան): Դասախօսութիւնները անցնում են կանոնաւոր. միակ ուղեատարը կողմը նիւթականի սղութիւնն է. քաղաքը օգնում է շատ աննշան գումարով (տարեկան 300 ռ.): Երեւի թէ նիւթականն է պատճառ, որ վերջերս Թիֆլիսում յօգուտ ժողովրդ. համալսարանի կազմուեց մի շքեղ երեկոյթ-հանգէս, որի համար ընտրուեց մասնախումբ քաղաքի գլխաւոր աղղութիւններէից (վրացի, հայ, ռուս, թուրք, գերմանացի, լեհացի, հրեայ):

Պէտք է ամեն կերպ աջակցել ժողովրդական համալսարանի բարգաւաճման գործին:

Ժողովրդական մի այլ գործօնն է թատրոնը. մօտ օրերում Թիֆլիսում հայոց թատրոնի արագալի խորհրդները դարձնուելիս, գործիչներից մէկը հարց բարձրացրեց կառուցուելիք թատրոնին կից շինել նաև ժողովրդական մի լսարան, ուրիշ խօսքով միացնել ժողովրդական համալսարանի և թատրոնի գործը, իբրև ժողովրդին մօտիկ երկու հիմնարկութիւններ:

Առ հառարակ վերջերս մեզանում յորեկեանական հանգէսները տօնուում են շքեղօրէն. անշուշտ հարկաւոր է յարգանքներ մատուցանել արժանաւորին, բայց ամոսոս որ այդ

հանդէսները զգացմունքի ծով են միայն ներկայացնում, իսկ դործնական հետք չատ քիչ են թողնում։ Հէնց օր. հայոց թատրոնի յիսնամեակը, ինչո՞վ արդեօք հայ հասարակութիւնը յաւերժացրեց այդ տօնը։ Խօսուեցաւ սեպհ. թատրոնի մասին, իսկ աղբիւրներ, միջոցներ սատարող չեղաւ։

Սակայն հայոց թատրոնը սեպհ. շէնքից բացի ուրիշ կարիքներ ևս ունի. նա չունի դերասանների վարժարան-դպրոց. նա իւր բեմի վրայ գիտական և տեխնիկական որոշ սիստեմ անցած դերասաններ չէ տեսնում, այլ դերասանութեան նուիրուող անձինք այդ բեմը շինում են իրենց համար դպրոց, որով մեծապէս տուժում է գեղարուեստն ու հասարակութիւնը։ Եւ բաւական չէ, որ մենք «դրամատիքական կուրսեր» ունենանք, եթէ ուզում ենք թատրոնը իւր իսկական կոչման ծառայէ, որոշ դրամատիքական դասընթացք անցնելուց, բեմ ելնելուց յետոյ ևս հայ դերասանը պէտք ունի կատարելագործուելու թատրոնի աւելի ծաղկած երկրում, Եւրոպայում։ Ճիշտ այնպէս, ինչպէս մեզանում լեզուագէտը, մանկավարժը, պատմաբանն ու աստուածաբանը միջնակարգ դպրոցն աւարտելուց յետոյ դնում է շարունակելու—կատարելագործուելու և առ հառարակ մեզանում գեղարուեստին իրենց նուիրած սպասաւորների բարձրագոյն կրթութիւնը շռայլութիւն չպէտք է համարուի ու նոցա համար ևս բարերարներն քսակը նոյնչափ պէտք է բացուի, ինչպէս դիտութեան միւս ճիւղերին դիմողների համար։ Դժուար թէ կրկնակի օրինակներ լինին հայ սկուլպտորի, բէլլէտրիստի, նկարչի, դերասանի բարերարութեամբ արտասահման ուղարկուելուն։

Ինչպէս անհրաժեշտ է գեղարուեստի սպասաւոր դերասաններ պատրաստել, նոյնչափ ևս կարեւոր է ունենալ մի սեպհական յարմարաւոր թատրոն—տաճար, ուր այդ սպասաւորները կարողանային ազատ սպասաւորել Մէլպոմէնին։

Մեր մամուլի մէջ արդէն արժարժուած այս հարցը արժանի է լուրջ ուշադրութեան. նա յատկապէս շեշտուեց հայոց թատրոնի յիսնամեակի հանդէսին Թիֆլիսում անցեալ յունուարի 28-ին։ Այդ օրը արտիստիքական թատրոնի թէ՛ բեմը և թէ՛ դահլիճը լցուած է եղել շնորհաւորելու և յրեւելեանական հանդիսին եկած պատգամաւորներով և հասարակութեամբ։ Հանդէսից առաջ ներկայացրել են չորս կտոր հայ ռէպէրտուարից, կամենալով այդպիսով հայ թատրոնական պիեսաների զարգացման ֆազերը պատկերացնել։ Խաղացել են՝ 1) Դուրգէն-բէկեանի Հաջի Սուլէյման կոմէդիան, որով 1858 թ. յունուարի

28-ին հիմք էր դրուել հայ թատրոնի Մոսկուայում. 2) Սուս-դուկեանի Պեպո-ի Ա. գործողութիւնը, 3) Նիրվանադադէի Պոսուի համար-ի IV գործող. և 4) Ահարոնեանի Մահ պօէման:

Ա. և Բ. ներկայացման միջև պ. 1. Բաբայեանը կարգացել է հայոց թատրոնի ընդարձակ պատմութիւնը, իսկ յորելիանական հաւդէսը սկսուել է «Հայոց թատրոն» կենդանի պատկերով, ուր դուրս են բերուել թատրոնական գործիչներէից շատերը՝ Սուսդուկեան, Զմշկեան, Ադամեան, Արծրունի, Շէքսպիր, Շիլլէր, Իբսէն, Զուգէրման և այլն: Ապա թուով 30-ից աւելի պատգամաւորները մէկ մէկ սկսել են շնորհաւորել հայոց թատրոնի յիսնամեակը: Խօսեցել են Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Զէրքէզով, ռուս, վրացի և այլ պատգամաւորներ: Ամբողջ հանդէսը հաճելի տպաւորութիւն է թողել հասարակութեան վրայ:

Մինչ մենք զբաղուած ենք կուլտուրական զանազան այսպիսի ձեռնարկութիւններով, միւս կողմից հայ կեանքի հորիզոնի վրայ երևում են մութ ու մռայլ կէտեր, որոնք այդ կեանքի վերոտ, աննորմալ վիճակն են ցոյց տալիս. այդ մռայլ կէտերիցն մէկն է վերջերս մեղանում տարածուած մահափորձերը—սպանութիւնները. սպանում են հայ վաճառականին, սպանում են հայ հարստին, հայ երիտասարդ գործչին, հայի մտքի, գրչի մշակին, անխտիր, առանց խղճի ու սառն մտքի առաջ հաշիւ առու: Արեւմտեան հայերի այգօրինակ հիւանդոտ գործունէութեան պսակը կազմեց վերջերս Կահիրէում տեղի ունեցած ոճիրը. Աբիկ Ունճեանի, Թաւշաճեանի սպանութիւններից յետոյ մեզ հասցրին Արփիարեան Արփիարի եղբւնական մահուան լուրը: Այս անգամ դահճի ձեռքից ընկնողը սոսկական մի հայ զբամասէր, վաճառական, մի բարեգործ չէր, այլ գրական երկարամեայ գործիչ, խօսքի ու գրչի մարդ, իւր երակներն ու ամբողջ էութիւնը հայի հասարակական սեղանին զոհ բերած մի անուանի անձնաւորութիւն:

Փետրուարի 1-ին Եգիպտոսի Կահիրէ քաղաքում մարդասպանի զննակին զոհ զնացած Ար. Արփիարեանը անյայտ չէ նաեւ մեր հասարակութեան իւր հրապարակախօսական-գրական գործունէութեամբ: Եւրոպական հրապարակախօսական ձիրքերով օժտուած այս գործիչը իւր ամբողջ կեանքը նուիրել էր հայ ժողովրդի մտաւոր հորիզոնի բարձրացման. նա միաժամանակ գրում էր և՛ Պօլսի թերթերում և՛ Կովկասում հրատարակուող «Մշակ»-ում:

«Արևելքից» անցնելով «Հայրենիք», նա այստեղ երկար կանգ առաւ և այդ լրագրի ամբողջ ուղղութեան ոգի ու շունչ տուողն եղաւ: Արմիարը նաև բելլէտրիստ էր և ունէր դիւրաշարժ, աշխոյժ գրիչ: Յայտնի է նորա գեղեցիկ վէպը «Կարմիր ժամուց», տպագրուած «Բանբեր»-ի 1903 թ. Ա. գրքում: Երկար տարիներ վարեց նաև Թուրքիոյ հայոց ազգ. երես. ժողովի անդամութեան պաշտօնը: «Մշակ»-ում նա աշխատակցում էր Հայկակ, Հրազդան և այլ անուններով:

Սպանութեան շարժառիթները առ այժմ անյայտ են:

Ա. Մ.

Մ Ա Ն Ր Լ ՈՒՐ ԵՐ

— Փոխարքան թոյլատրել է ներկայացնելու հայ բեմերի վրայ երկու նոր պիէս՝ «Մագթաղինէ» Աբէլեանի և «Ոչ ոք չու-նիմ» Գ. Բաշինջաղեանի:

— Լէօն արդէն վերջացրել է «Հայոց նոր պատմութիւնը սկսած ժ.Ձ. դ.» աշխատութեան Ա. հատորը:

— Վրաց դրամատիկական ընկերութիւնը պատրաստութիւններ է տեսնում այս փեսարուարին տօնելու վրաց բեմի արժանատի մշակ և վրաց հասարակութեան սիրելի գործիչ Կ. Գ. Կիպիանու 35 ամեայ բեմական և դրականական գործունէութիւնը:

— Բուլղարիայի թերթերը հաղորդում են, որ դեկտ. 31-ին Սօֆիայում, Լոնդոն հիւրանոցում մեռել է Օսկար Իսկենդէր անունով մի հայ, որ Պօլսից անցնելով Բուլղարիա գործել է քաղաքական—հասարակական առպարէղում: Օսկարը աւարտել էր Իտալական համալսարան, ունէր փիլիսոփայութեան քոլո-տորի տիտղոս և երկար տարիներ խմբագրել է Ֆրանսերէն լեզուով «Լա Բալզարի», «Լէքօ դէ Բալբան», «Լէ Կուրիէ դէ Բալբան» և «Լէ Մէսաֆէր դէ Բալբան» թերթերը. նա եղել է միևնոյն ժամանակ և թղթակից եւրոպական քաղաքական թերթերի. զետէր մօտէն Ֆրանսերէն, իտալերէն, հայերէն, թուրքերէն և բուլղարերէն:

«Բուլղարիոյ մամուլը, առանց բացառութեան, մեծ գնահատութեամբ և սքանչացումով է խօսում այս հայ քաղա-